A. Piekaar

G. Klein

Toespraken ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden, gehouden op 10 September 1976

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 132 (1976), no: 4, Leiden, 483-498

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

TOESPRAKEN

TER GELEGENHEID VAN HET 125-JARIG BESTAAN VAN HET
KONINKLIJK INSTITUUT VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE
TE LEIDEN, GEHOUDEN OP 10 SEPTEMBER 1976

De Voorzitter, Dr. A. J. PIEKAAR:

Koninklijke Hoogheid, Excellenties, Dames en Heren.

Hartelijk heet ik U welkom bij deze viering van het 125-jarig bestaan van ons Instituut. Het verheugt ons zeer dat U in zo groten getale aan de uitnodiging van de Commissie-125 gehoor hebt willen geven om deze buitengewone algemene ledenvergadering bij te wonen.

Een bijzonder woord van welkom zou ik willen richten tot U, Koninklijke Hoogheid, omdat hierdoor de nauwe band die ons Instituut met het Koninklijk Huis verbindt, nog eens wordt onderstreept. Toen in 1851 op initiatief van het driemanschap, de oud-minister van Koloniën Baud en de hoogleraren Roorda en Simons, het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië te Delft werd opgericht, verklaarde Z.M. Koning Willem III zich bereid het beschermheerschap te aanvaarden, terwijl Prins Hendrik en Prins Frederik als donateur toetraden.

U zult zich misschien afvragen: waarom in Delft? Omdat aan de in 1842 in Delft gestichte Koninklijke Academie behalve een opleiding voor ingenieurs ook was verbonden een opleiding voor Oost-Indische ambtenaren. Prof. Taco Roorda, reeds sedert zijn 24ste jaar eershalve doctor in de letterkunde aan de Leidse Universiteit, was de eerste hoogleraar in het Javaans aan de Delftse Academie, waarvan Prof. Simons de directeur-hoogleraar was.

Ware er in die tijd reeds een Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen geweest, ongetwijfeld zou dit bij de totstandkoming van het Instituut evenzeer een belangrijke rol hebben gespeeld, daarvan kan de Staatssecretaris Klein, wiens aanwezigheid wij op hoge prijs stellen, zich overtuigd houden. De genereuze wijze, waarop het departement van Onderwijs en Wetenschappen in de voor de Oosterse studies zo moeilijke jaren na de oorlog ook ons Instituut in staat heeft gesteld zijn taak aan te passen aan de gewijzigde omstandigheden, vervult ons met grote dankbaarheid.

Dat ook de Indonesische ambassadeur en de ambassadeur van Suriname in ons midden hebben willen zijn, onderstreept de grote betrokkenheid van Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen bij het werk van het Instituut, een band waarop ik zo dadelijk hoop terug te komen.

Het Instituut genoot huisvesting bij de Delftse Academie, zolang de opleiding van O.I.-ambtenaren daaraan was verbonden. De opheffing van de Indische afdeling en de oprichting van een rijksinstelling van onderwijs in de Indische taal-, land- en volkenkunde te Leiden, waarheen ook Prof. Roorda werd overgeplaatst, leidde na 15 Delftse jaren tot de overbrenging van de zetel naar Den Haag. Ruim 100 jaren later, in 1967, verhuisde het Instituut naar Leiden, waar het bij de Leidse Universiteit huisvesting geniet, zoals weleer bij de Delftse Academie. Mochten wij bij vorige jubilea de burgemeester van Den Haag welkom heten, thans is het de burgemeester van de goede stad Leiden, die ik gaarne in ons midden verwelkom, evenals de voorzitter van het College van Bestuur, en de secretaris van de Leidse Universiteit.

Ook alle andere gasten, vertegenwoordigers van departementen, universiteiten, faculteiten, subfaculteiten en wetenschappelijke instellingen, hartelijk welkom. Voor U zijn wij er, zonder U kunnen wij niet.

Het verheugt ons zeer ook onze uitgever Martinus Nijhoff en onze drukker Smits, die sinds 1866, namelijk vanaf het verschijnen van het eerste nummer van de derde volgrees van de Bijdragen ons drukwerk heeft verzorgd, in ons midden vertegenwoordigd te zien.

Tenslotte een woord van welkom aan onze leden en onze medewerkers, die het Instituut dragen en schragen.

Bij deze herdenking van het 125-jarig bestaan lijkt het passend een ogenblik stil te staan bij de gevolgen, die de wijziging van de staatkundige verhouding tussen Nederland en Indonesië heeft uitgeoefend op de wijze waarop het K.I.T.L.V. zijn doelstelling tracht te verwezenlijken. Deze doelstelling is in de 125 jaren van zijn bestaan dezelfde gebleven: de bevordering der studie van de taal-, land- en volkenkunde en de geschiedenis van Zuid-Oost Azië, van het Zuidzeegebied en van het Caraïbisch-gebied met de nadruk op Indonesië, Suriname en de Antillen. Uitgangspunt is daarbij onveranderlijk geweest: het dienen van de wetenschap. Dit dienen van de wetenschap om der wille van de wetenschap is echter niet zonder vrucht gebleven voor de Indonesische samenleving waarop deze wetenschapsbeoefening betrokken was. Nieuw verworven inzicht en verdieping van kennis omtrent de Indonesische talen, de godsdienst, zeden en gewoonten en de "ontdekking" van het adatrecht hebben verstrekkende gevolgen gehad voor de benadering van

de Indonesische samenleving en uiteindelijk mede de ontwikkeling van de verhouding tussen Nederland en Indonesië beïnvloed.

Dit neemt niet weg dat de wijziging in de staatkundige verhouding niet zonder invloed is geweest op de wijze waarop het Instituut zijn taak tot dusverre had uitgeoefend. Voor de samenwerking tussen de wetenschapsbeoefenaren hier te lande en in Indonesië moesten nieuwe vormen worden gevonden, aangepast aan het gewijzigde patroon waarin de wetenschapsbeoefening niet alleen in Indonesië, maar ook hier te lande zich is gaan voltrekken.

Deze wijziging betreft niet alleen de organisatie van de wetenschapsbeoefening, maar tot op zekere hoogte ook het wetenschapsgebied. Ze heeft m.a.w. zowel een formele als een inhoudelijke kant, die overigens nauw met elkaar zijn verbonden.

Wat de formele kant betreft heeft zich in Indonesië in de 25 jaar, die ons van het 100-jarig bestaan van ons Instituut scheiden, een welhaast revolutionaire ontwikkeling voltrokken. In koortsachtig tempo heeft de jonge Indonesische staat zich er toe gezet een organisatie op te bouwen, waarin de driftige drang naar een eigen identiteit ook in wetenschappelijk opzicht de nodige steunpunten zou kunnen vinden. Het spreekt welhaast van zelf, dat hierbij in de eerste plaats moet worden gedacht aan de ontwikkeling van het onderwijs met name op universitair niveau, een ontwikkeling die er toe heeft geleid dat tot in de verste hoeken van dit uitgestrekte eilandenrijk de gelegenheid tot universitair onderwijs wordt geboden. Wie had zich vóór de oorlog ooit kunnen voorstellen dat in het toenmalige Kutaradja, thans Banda Aceh geheten, een viertal universitaire en semi-universitaire instellingen tot stand zou komen, waaronder een universiteit, de Universitas Syiah Kuala Darussalam, genaamd naar de grote Acehse heilige Teungku Abdurra'uf van Singkel en een godsdienst-hogeschool, het Institut Agama Islam Negeri Jami'ah Ar-Raniry, dat de naam draagt van de beroemde Indische geleerde Nuruddin ar-Raniri, die op het godsdienstige leven met name in Aceh grote invloed heeft gehad. Vier instellingen met in 1972 ruim 4500 studenten. Ik neem Aceh als voorbeeld, maar had evengoed een ander gebied als voorbeeld kunnen nemen, daar een overeenkomstige ontwikkeling over geheel Indonesië valt te constateren. Dit net van instellingen van universitair niveau betekent de aanwezigheid van even zoveel steunpunten voor een verdere wetenschapsbeoefening. Talrijke para-universitaire en andere instituten zijn naast deze universitaire instellingen tot stand gekomen. Ook hier mag ik bij wijze van voorbeeld verwijzen naar de ontwikkeling in Aceh, waar met de

vestiging van een opleidingscentrum voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek tezamen met een documentatiecentrum de basis is gelegd voor een instituut, dat in de gedachten van de oprichters bedoeld is uit te groeien tot een internationaal centrum voor Acehse studies.

Naast deze universitaire instellingen en daaraan verbonden wetenschappelijke instituten in velerlei schakering staat, evenals in Nederland, een aantal centrale diensten en instituten, die zich in belangrijke mate of uitsluitend met wetenschappelijk onderzoek bezig houden, zoals het Nationaal Centrum voor de Taalontwikkeling (Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa) en de Oudheidkundige Dienst.

Met de bemanning van al deze instellingen en instituten heeft de jonge Republiek een ongelooflijke prestatie geleverd. Een kleine kern van hoog gekwalificeerde Indonesische wetenschapsbeoefenaren was weliswaar aanwezig; ik behoef hier slechts de namen te noemen van een Hoesein Djajadiningrat en een Poerbatjaraka. Doch de taak waarvoor men zich zag gesteld was niet alleen een volledige overname van de tot dusverre in belangrijke mate tezamen met Nederlanders verrichte arbeid, doch bovendien daaraan een uitbreiding te geven in een omvang en een tempo, zoals men zich die nauwelijks kan voorstellen. Men mag dan ook niet verwachten, dat al deze instellingen eenzelfde hoog niveau hebben bereikt. Het belangrijkste is dat ze er zijn en dat naar een zo hoog mogelijk niveau wordt gestreefd. Men zal moeten waarmaken wat men heeft opgezet en als wij hierin een bijdrage kunnen leveren, kan ons dit slechts verheugen.

De coördinatie van al deze wetenschappelijke activiteiten is bij besluit van de President toevertrouwd aan het Indonesisch Instituut van Wetenschappen, de Lembaga Ilmu Pengetahuan Indonesia, het LIPI, met de daaraan verbonden gespecialiseerde instituten.

Tot zover over het organisatiepatroon van de wetenschapsbeoefening in Indonesië. Wat de inhoud aangaat zijn, voor zover betreft de wetenschappen vallende onder de doelstellingen van het K.I.T.L.V., de taal-, land- en volkenkunde en de geschiedenis in de ruimste zin object van studie gebleven. De belangstelling is daarbij in eerste instantie uiteraard uitgegaan naar objecten die voor de nationale ontwikkeling van primair belang waren. Dit laat zich misschien het best illustreren op het gebied van de taalstudie, waar — hoe kan het ook anders — de ontwikkeling van de Bahasa Indonesia als draagster van de Indonesische eenheid aanvankelijk alle aandacht opeiste en met een verbluffend resultaat. Op het terrein van de land- en volkenkunde maakten de sterk toegenomen belangstelling voor, de ontwikkeling van en de differentiatie binnen de

sociale wetenschappen, zoals deze zich over de gehele wereld in de laatste decennia hebben geopenbaard, een verdieping mogelijk van wetenschappelijk onderzoek, dat voor een belangrijk deel ook voordien grote belangstelling genoot. In de eerste jaren is op dit terrein alle belangstelling uitgegaan naar onderzoek dat van direct belang werd geacht voor de economische ontwikkeling van Indonesië, en met waardevolle resultaten. Maar sinds het tweede vijfjarenplan mogen ook andere wetenschapsgebieden — ik denk bv. aan de studie der geschiedenis, der streektaalen en van het adatrecht — die aanvankelijk wat meer op de achtergrond zijn geraakt, zich in toenemende mate in de belangstelling verheugen. Samenvattende constateren we in Indonesië een explosie van belangstelling voor wetenschappelijk onderzoek, waarbij de dienstbaarmaking van de resultaten van dat onderzoek aan de behoeften van de jonge Indonesische staat een niet onbelangrijke rol speelt.

Na de Indonesische kant, een enkel woord over de ontwikkeling in Nederland. De soevereiniteitsoverdracht heeft uiteraard de belangstelling voor de beoefening van de op de Indonesische Archipel gerichte wetenschappen van karakter doen veranderen. Geen opleiding meer van taalamtbenaren, arabisten, sinologen, bestuursambtenaren en juristen voor de Gouvernementsdienst. Niet langer een stroom van Nederlandse werkers naar het veld, waardoor in een voortdurende wisselwerking met de universitaire centra als het ware een kruisbestuiving ontstond, met als gevolg een wetenschappelijk klimaat, waarin een Kern, een Snouck Hurgronje en een Van Vollenhoven even zovele hoogtepunten in de beoefening van de Oosterse studies betekenden. Koloniaal Tijdschrift, Koloniale Studiën, De Stuw, de Indische Gids, Indonesië hielden op te bestaan. In plaats daarvan aanvankelijk een leegte, maar nu na een aarzelend begin een geleidelijk groeiend aantal studenten in de traditionele gebieden van de Oosterse letteren, de niet-westerse sociologie en de culturele antropologie, die na voltooiing van hun universitaire studie hun kennis in dienst stellen van universiteiten en wetenschappelijke instituten in binnen- en buitenland, zending en missie, ontwikkelingshulp, bedrijfsleven en buitenlandse dienst. De Nederlandse universiteiten zagen zich voor de taak gesteld nieuwe wegen te vinden om meer dan voorheen op eigen kracht, maar ook in nauwe samenwerking met Indonesische zusterinstellingen, hun wetenschappelijke opdracht voort te zetten, een moeizaam op gang komend proces, waarbij de overheid gelukkig de behulpzame hand biedt.

Ons Instituut prijst zich gelukkig een van de instrumenten te zijn, waarvan de overheid zich bedient om de beoefening van de Oosterse

studiën te steunen. De publicistische arbeid nam — met het wegvallen van andere mogelijkheden — een omvang aan als nimmer te voren. De "Feestgave" getuigt hiervan. Naast het eigen tijdschrift, de *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* en de *Excerpta Indonesica*, zag een groot aantal wetenschappelijke publicaties in boekvorm het licht, verdeeld over een aantal reeksen: de *Verhandelingen*, de *Bibliotheca Indonesica*, de *Bibliographical Series*, de *Translation Series* en daarnaast een groot aantal losse publicaties, waarvan ik hier met name noem allerlei woordenboeken. En de stroom gaat door: dezer dagen is bij Z.W.O. een subsidie-aanvraag ingediend voor de uitgave van niet minder dan vijf omvangrijke wetenschappelijke woordenboeken, door Nederlandse geleerden samengesteld: *Bataks*, *Makassaars*, *Sumbaas*, *Sundanees* en *Oud-Javaans*. De vestiging van een eigen *Vertegenwoordiging in Indonesië* maakt het mogelijk de bibliotheek, die nu meer dan 100.000 delen telt, op peil te houden en aan te vullen met de belangrijkste nieuwe publicaties die in Indonesië verschijnen. De afdelingen *Documentatie Modern Indonesië (D.M.I.)* en *Documentatie Geschiedenis Indonesië (D.G.I.)* zorgen voor het in deze tijd onmisbare complement van een op moderne leest geschoeide documentatie met betrekking tot zowel het nieuwe als het oude Indonesië. Voor de Nederlandse universiteiten vervult het Instituut niet alleen de functie van een service-instituut, maar biedt het ook de gelegenheid tot samenspraak en samenwerking, waarbij voor het nieuwe academiejaar een interuniversitaire cursus *Indonesië-kunde*, naar analogie van de interuniversitaire cursus *Caraïbistiek*, als nieuw initiatief kan worden vermeld.

Wat de inhoud van de wetenschapsbeoefening in Nederland betreft, valt in zekere zin een aanpassing te constateren aan de verschuivingen in de vraag, zoals die zich aan Indonesische zijde voordoen.

En hierbij komen we na deze korte schets van de ontwikkelingen naar vorm en inhoud in Indonesië zowel als in Nederland vanzelf aan de vraag: hoe verhouden deze twee zich tot elkaar en welke vormen zijn er voor de zo noodzakelijke samenwerking gevonden. Ik zou daarbij in het kort willen ingaan op een tweetal belangrijke ontwikkelingen op dit gebied, die beide mogen worden beschouwd als mijlpalen op het pad van de culturele samenwerking.

De eerste betreft de op 12 februari 1975 op basis van het tussen Nederland en Indonesië in 1968 gesloten *Cultureel Accoord* tot stand gekomen nieuwe overeenkomst tot samenwerking tussen het *Indonesisch Instituut voor Wetenschappen*, het *LIPI*, en het *K.I.T.L.V.* Deze overeenkomst heeft tot doel om gezamenlijk het onderzoek op het gebied

van de sociale wetenschappen en de humaniora in Indonesië te bevorderen op basis van een jaarlijks op te stellen werkplan, waarbij aan Indonesische zijde het Nationaal Instituut voor Economie en Maatschappijwetenschappen, het LEKNAS (Lembaga Ekonomi dan Kemasyarakatan Nasional), daartoe door het LIPI aangewezen, als partner van onze Vertegenwoordiging optreedt. De kosten van de gezamenlijk op te stellen projecten worden door beide partijen gedragen overeenkomstig ieders draagkracht. Het eerste werkplan, van bescheiden omvang, dat de periode juli 1975 tot juli 1976 bestreek, voorzag in een aantal belangwekkende projecten op het gebied van documentatie en publicistische arbeid, waaronder de verzorging van bibliografieën en vertalingen van Nederlandse wetenschappelijke werken. Met de uitvoering van het tweede werkplan, eveneens van beperkte omvang, waarin naast nieuwe projecten is voorzien in de voortzetting van een aantal projecten waarmede in het eerste werkplan een aanvang werd gemaakt, is intussen reeds begonnen. Voor deze nieuwe vorm van samenwerking die de mogelijkheid biedt in ruime mate rekening te houden met aan Indonesische zijde bestaande behoeften en die zich voornamelijk afspeelt in Indonesië, vormt de Vertegenwoordiging van het K.I.T.L.V. in Indonesië een schier onmisbare schakel.

Gezien de relatief geringe bedragen, die voor de uitvoering van deze overeenkomst ten laste van de begroting van het K.I.T.L.V. beschikbaar kunnen worden gesteld, is de tweede ontwikkeling, waarvoor ik Uw aandacht zou willen vragen, des te belangrijker. Deze betreft de beschikbaarstelling vanaf 1975 van extra fondsen op de rijksbegroting in het kader van het Cultureel Accoord voor de wetenschappelijke samenwerking met Indonesië op het gebied van de op Indonesië gerichte beoefening van taal- en letterkunde, geschiedenis, archeologie, adatrecht, antropologie en andere sociale wetenschappen. Een lang gekoesterde wens van de Adviescommissie voor het Cultureel Accoord ging hiermede in vervulling. Jaren lang was in nauw overleg tussen Nederlandse en Indonesische wetenschapsbeoefenaren aan de voorbereiding van dit zo geheten Programma Indonesische Studiën gewerkt onder de bezielende leiding van mijn voorganger als voorzitter van het Instituut, Prof. Teeuw, die ik hier gaarne nog eens hulde zou willen brengen voor zijn initiatief en zijn nimmer aflatende arbeid om dit plan in veilige haven te brengen. Ons Instituut werd door de Minister van Onderwijs en Wetenschappen met de organisatie en de uitvoering belast. In januari van het vorig jaar had te Jakarta een Indonesisch-Nederlandse Conferentie plaats, waarin de plannen nader werden uitgewerkt. Zowel in Indonesië als in Neder-

land werden stuurgroepen gevormd, die de uitvoering van het programma zouden begeleiden. Dank zij de deugdelijke voorbereiding kwamen de plannen snel van de grond en met groot enthousiasme is de uitvoering, die zich over een periode van ten minste vijf jaren zal uitstrekken, ter hand genomen. Uitwisseling van docenten, congressen van vakgenoten, beurzen voor jonge Indonesische afgestudeerden, veldwerk en andere onderzoekprojecten in Indonesië, uitwisseling van documentatie, hulp aan Indonesische bibliotheken, ziedaar een aantal terreinen waarop het programma zich beweegt. In het rapport van de voorbereidende Indonesische-Nederlandse Conferentie wordt opgemerkt, hetgeen U na wat ik zoëven heb gezegd niet zal verwonderen, dat in Nederland het aantal deskundigen op het gebied van de Indonesische studiën snel vermindert, terwijl in Indonesië slechts weinig jongere wetenschapsbeoefenaars in staat zijn gebruik te maken van de grote hoeveelheid in het Nederlands geschreven bronnen. De Conferentie achtte het daarom noodzakelijk het programma in de aanvang speciaal te richten op de ontwikkeling van nieuwe kennis betreffende Indonesië door onderwijs en onderzoek met bijzondere aandacht voor in het Nederlands geschreven bronnen. Cursussen Nederlands en ontsluiting door vertaling van Nederlandse vakliteratuur en letterkunde zijn dan ook in het programma opgenomen evenzeer als cursussen Indonesisch. Hoe ver dit programma in Indonesië doorwerkt kan ik misschien het beste illustreren door te vermelden dat ook gelden zijn uitgetrokken voor hulp aan het in Banda Aceh gevestigde documentatiecentrum voor Acehse studies.

Ik hoop hiermede te hebben aangetoond dat de samenwerking op wetenschappelijk gebied, voor zover vallende binnen de doelstelling van het K.I.T.L.V., nieuwe wegen heeft gevonden, die de wetenschapsbeoefening zowel in Indonesië als in Nederland ten goede zullen komen. Het gaat hierbij niet alleen om het toegankelijk maken van het reservoir van kennis dat in Nederland aanwezig is uit vroeger jaren, maar ook om hierop voortbouwend gezamenlijk nieuwe perspectieven te openen. De wil om samen te werken is aanwezig, de organisatorische vormen zijn gevonden. Er is goede hoop dat het mogelijk zal zijn te komen tot een voldoende talrijke groep jonge Nederlandse wetenschappelijke werkers van niveau, die met steun van de opgroeiende generatie van Indonesische wetenschapsbeoefenaren de Nederlandse traditie op het gebied van de Oosterse studiën zal kunnen voortzetten. Dat van het K.I.T.L.V. wordt verwacht dat het hierbij de helpende hand zal bieden, geeft reden tot verheugenis en doet ons de volgende 25 jaren van ons bestaan met vertrouwen ingaan.

Ik ben mij er overigens van bewust dat ik hiermede een misschien wat eenzijdige kijk heb gegeven op de werkzaamheden van het Instituut. Veel zou te vertellen zijn over het aandeel daarin van de Algemeen Secretaris, Dr. Noorduyt en diens medewerkers, over de publicistische arbeid, over het werk van de afdelingen Documentatie Modern Indonesië en Documentatie Geschiedenis Indonesië, over de incorporatie in het Instituut van de Adatrecht Stichting en haar boekerij, over de samenwerking met andere instituten en niet in de laatste plaats over de voorspoedige groei van de jonge Caraïbische Afdeling. Terwille van de tijd meen ik dit te moeten nalaten.

Slechts over de Caraïbische Afdeling in de verhouding tot Suriname en de Antillen zou ik nog een enkel woord willen zeggen. In de activiteiten van het K.I.T.L.V. neemt zij, gericht als zij is op een geheel ander werelddeel, een bijzondere plaats in. In de korte tijd van haar bestaan heeft zij zich ontwikkeld tot een centraal punt op het terrein van de Caraïbische studies, niet alleen door arbeid op het gebied van bibliotheek en documentatie, maar ook door haar publicistische activiteiten en niet in het minst door haar initiatief voor een interuniversitaire doctoraal cursus Caraïbistiek, die zich in een grote belangstelling mag verheugen. Ook in de Caraïbische wereld doen zich veranderingen voor. Of en zo ja welke consequenties de onafhankelijkheid van Suriname nu en de Antillen straks zal hebben voor de werkzaamheden van ons Instituut, valt thans nog niet te overzien. Wij hopen echter van ganser harte dat, evenmin als dit in de verhouding tot Indonesië het geval is, de wetenschappelijke banden niet zullen worden verbroken, doch dat deze banden integendeel, evenals daar, zo mogelijk nog zullen worden verstevigd.

Ik hoop hiermede te hebben duidelijk gemaakt, dat het K.I.T.L.V. 125 jaar oud nog springlevend is en dat er alle reden is voor een feestelijke viering. Zoals U hebt gezien houdt het Instituut tot 24 september open huis met visuele presentatie van het werk en staat er een tweetal studiedagen op het programma: een Caraïbisch seminar op 15 september en één over "Indonesian studies in Europe: problems and prospects" op 24 september. Een personeelsdag gisteren met een boottocht heeft de festiviteiten ingeluid. Een woord van dank aan de Commissie-125 en aan allen die zich hebben ingezet om de viering van het 125-jarig bestaan tot een waar feest te maken mag hier niet ontbreken.

Ook de algemene ledenvergadering heeft een bijdrage aan de viering geleverd door in haar vergadering van 15 mei een drietal ereleden te benoemen en wel Prof. Sutan Takdir Alisjahbana, Prof. Charles Ralph

Boxer en Mevr. Prof. Meilink-Roelofsz. Het verheugt ons zeer dat zij zich alle drie bereid hebben verklaard het erelidmaatschap te aanvaarden. Twee van hen, Prof. Boxer en Mevr. Meilink-Roelofsz zijn hier aanwezig.

Over de overwegingen, die tot deze benoemingen hebben geleid een enkel woord. Mag ik daarbij, nu het jaar van de vrouw veilig achter de rug is en ik dus niet van discriminatie kan worden beticht door af te wijken van de alfabetische volgorde, beginnen met Mevr. Meilink-Roelofsz, tot voor kort bijzonder hoogleraar vanwege het Leidse Universiteits Fonds in de Geschiedenis van de Westeuropese Expansie overzee. In de 40 jaren, die zij bij het Rijksarchief werkzaam is geweest, hebben in het bijzonder de Compagniesarchieven haar wetenschappelijke belangstelling opgewekt, waarbij — zoals zij zelf zegt — de samenwerking met Dr. Stapel voor haar een grote stimulans heeft betekend. In 1943 verscheen als eerste vrucht van deze belangstelling, als uitgave van ons Instituut, Verhandelingen deel 4: "De Nederlanders ter Kuste Malabar". In 1962 promoveerde zij aan de Universiteit van Amsterdam cum laude op een proefschrift over het onderwerp: "Asian trade and European influence in the Indonesian Archipelago between 1500 and about 1630". Veel publicaties zijn daarvoor en daarna als resultaat van haar werkzaamheden op het Rijksarchief verschenen, maar met betrekking tot de afdeling van de Compagniesarchieven verdient toch allereerst vermelding haar magnum opus op inventarisatiegebied: de beschrijving van de V.O.C.-archieven. Het werkterrein van Mevr. Meilink is overigens even ruim als dat van het Instituut; ook voor de West in zeer ruime zin heeft zij baanbrekend werk verricht. Het artikel in het Nederlands Archiefblad van 1971, verschenen ter gelegenheid van haar afscheid van het Rijksarchief, eindigt met de volgende woorden, die typerend zijn voor haar werk: "Het besef dat door het toegankelijk maken van "koloniale" archieven de geschiedschrijving van de ontwikkelingslanden mogelijk gemaakt wordt en daarmee wordt bijgedragen tot de vorming van hun nationale en culturele identiteit, blijft voor haar werk een belangrijke stimulans".

Ik zou dan nu iets willen zeggen over de helaas afwezige Prof. Takdir Alisjahbana, de vader van de bahasa Indonesia, één van de meest markante persoonlijkheden uit het cultureel-wetenschappelijk leven van Indonesië van de laatste halve eeuw. Begonnen als onderwijzer; hoofdredacteur bij Balai Pustaka in 1930; gangmaker van de groep jonge schrijvers die in 1933 het literaire tijdschrift "Poedjangga Baroe" begon uit te geven; meesterstitel aan de Rechtshogeschool in 1942. Na 1945

oprichter van het tijdschrift "Pembina Bahasa Indonesia". In 1957 naar de Verenigde Staten, waar hij o.a. twee jaar studeerde aan het Center of Advanced Studies te Stanford en zich ontwikkelde tot cultuur-filosoof en cultuur-historicus. In 1963 benoemd tot hoogleraar in het Maleis aan de Universiteit van Malaya in Kuala Lumpur; in deze jaren heeft hij zeer veel gedaan voor de unificatie en standaardisering van Maleis en Indonesisch. In 1968 keerde hij terug naar Indonesië, waar hij de al veel eerder door hem gestichte Universitas Nasional nieuw leven inblies. Naast wetenschappelijk werk op velerlei gebied zijn ook talrijke romans van zijn hand verschenen. Het erelidmaatschap is hem dan ook toegekend op grond van zijn totale activiteit in woord, geschrift en daad. Hij is altijd gefascineerd geweest door de mens van de Westerse Renaissance in zijn onafhankelijkheid, zijn positief individualisme, zijn universaliteit van kennen, kunnen en handelen. Dit ideaal heeft hij op zijn manier en in zijn situatie van twintigste-eeuwse Indonesiër gestalte trachten te geven, die positieve waarden uit een der hoogtepunten van de menselijke cultuurgeschiedenis heeft hij willen doorgeven aan generaties jongeren op zoek naar hun eigen identiteit. Hij heeft daarbij vaak grote moed, onafhankelijkheid van geest en volstrekte integriteit getoond.

Tenslotte Prof. Boxer, die zich bereid heeft verklaard hier straks het woord te voeren. Als U mocht denken dat Prof. Boxer niet zou verstaan wat hier in het Nederlands over hem gezegd wordt, vergist U zich schromelijk, want al in 1930 kon hij Portugees en Nederlands lezen, waar later nog Japans aan werd toegevoegd. Zijn opleiding ontving hij aan het Royal Military College te Sandhurst, waarna hij als officier diende in het Lincolnshire Regiment. Zijn eerste historische publicatie verscheen in 1929: de uitgave van een Portugese geschiedbron, een jaar later gevolgd door "Tromp's Journal of 1639". Portugezen, Japanners en Nederlanders zijn in hun doen en laten voor hem een bron van inspiratie geweest. Wanneer hem het erelidmaatschap wordt verleend dan gaat het hierbij echter in de eerste plaats om zijn betekenis voor de geschiedenis van Nederland in de wijde wereld. Van zijn op de Nederlandse expansie overzee betrekking hebbende werken, waarvan vele in het Nederlands zijn vertaald, noem ik slechts: "Jan Compagnie in Japan", "The Dutch in Brazil", "The Dutch Seaborne Empire", en in dit De Ruyter-jaar, zijn hommage aan wat ook deze Engelsman de grootste admiraal aller tijden noemde: "De Ruyter en de Engelse Oorlogen in de Gouden Eeuw".

Van 1947-1951 was hij professor of history of the Far East, van 1965-1972 in Yale professor voor geschiedenis van de Europese machts-

sferen en sinds 1968 emeritus Camoens professor of Portuguese, King's College, London. Het is ruim 40 jaren geleden dat Prof. Boxer zich voor het eerst in Nederland aan de wetenschappelijke wereld presenteerde. Dat was in oktober 1935, toen hij — goed 30 jaar oud — een tweetal voordrachten hield voor het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap in Den Haag en Amsterdam, met als onderwerp "Jan Compagnie in Japan 1611-1685". Het verheugt ons zeer hem hier in ons midden te zien.

Koninklijke Hoogheid, Excellenties, Dames en Heren, ik heb, vrees ik, reeds veel te veel van Uw aandacht gevraagd en geef thans gaarne het woord aan Staatssecretaris Klein.

Staatssecretaris Dr. G. KLEIN sprak hierna als volgt:

Koninklijke Hoogheid,

Excellenties,

Mijnheer de Voorzitter van het Bestuur van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde,

Dames en Heren,

Met veel genoegen heb ik de uitnodiging aanvaard om bij deze jubileumvergadering aanwezig te zijn en een korte gelukwens uit te spreken.

Ik doe dat o.a. daarom met veel plezier, omdat het in mijn huidige functie niet vaak voorkomt dat ik een *vereniging* kan toespreken. De gebruikelijke aanduiding ("Instituut") verbergt dit, maar evenals bij het vier jaar eerder opgerichte Koninklijk Instituut voor Ingenieurs was er sprake van een *vrijwillige* samenbundeling om zonder financiële steun van de overheid een stuk — zouden wij nu zeggen — "onderzoek-coördinatie" na te streven.

Deze verenigingsstructuur, evenals de statutaire doelstelling en werkwijze bleven in deze 125 jaar in essentie vrijwel gelijk. De vereniging heeft de grote veranderingen in wetenschapsbeoefening en beleidsproblematiek, waar zij mee te maken had, niet alleen, gedurende die 125 jaar, weten te doorstaan maar ook weten op te vangen.

Een enkel woord over die beginperiode. Het was een tijd waarin zeer controversiële gedachten zich ontwikkelden over ons bestuursbeleid ten aanzien van wat wij toen noemden "onze koloniale bezittingen". Ik noem slechts het cultuurstelsel. In die tijd heeft de geestelijke vader van het Instituut, J. C. Baud, in zijn oprichtingsrede in 1851 gezegd:

“Generlei beoordeling van regeringsdaden bij anderen uitlokken noch zelf uitspreken”

behoorde doel te zijn van het Instituut, wel daarentegen

“zonder schroom alle ethnographische en statistische vraagstukken helpen toelichten al stonden die ook met regeringsdaden in verband”.

Zelfs het *uitlokken* van een beoordeling was dus taboe. Voor onze generatie wetenschapsbeoefenaars, die zich vaak met het adjectief “kritisch” tooit, is dit nauwelijks voorstelbaar. Toch lijkt het me niet billijk, Bauds opvatting aan te duiden als een typisch specimen van een “ivoren toren”-mentaliteit. Juist de drijfveer van deze oud-gouverneur-generaal en oud-minister bij het oprichten van dit Instituut was zoals het toen wat plechtstatig werd geformuleerd de “oogmerken ener rechtvaardige, verlichte en welwillende regering te bevorderen” en in het bijzonder “de studiezin bij de Indische bestuursambtenaren te bevorderen”, zodat zij meer geschikt zouden zijn voor hun eigenlijke taak. Men kan het element van *beleidsrelevantie* in deze doelstelling van het onderzoek dan ook *niet* ontkennen.

Als men de totale activiteiten van het Instituut overziet — men denke slechts aan mannen als Snouck Hurgronje en Van Vollenhoven, en hun invloed op generaties bestuursambtenaren — dan ontkomt men niet aan de indruk, dat het wetenschappelijk onderzoek rond dit Instituut effecten heeft gehad op het gehele bestuursbeleid in het voormalige Nederlands-Indië.

Mijnheer de Voorzitter. Het lijkt niet mijn taak alle omzwervingen van het Instituut, van Delft naar Den Haag, in Den Haag en tenslotte zijn verhuizing naar Leiden te memoreren.

De regering en meer nog het Nederlands-Indisch gouvernement zullen ongetwijfeld steeds geïnteresseerd geweest zijn in de lotgevallen van het Instituut, maar min of meer frequent contact begint pas in 1948. Vanaf dit jaar althans bevinden zich dossiers over het Instituut in het departementale archief.

Bij het openen van het oudste dossier trof ik een brief aan van het bestuur van de toen nog niet officieel bestaande stichting ZWO, waarin reeds de aanvangsalinea verwijst naar de financiële moeilijkheden bij instellingen “welke hun bestaansmogelijkheden te danken hadden aan de bloei onzer overzeese gebiedsdelen”. U ziet ook hier: overheidsbeleid springt in de praktijk vaak *dáár* in, waar een financiële knelsituatie zich voordoet. ZWO verzocht een *eenmalige* steun van f 7.000,— aan de minister voor het Koninklijk Instituut.

Bij de departementale voorbereiding van dit subsidieverzoek in het voor het Indonesië-beleid zo roerige jaar 1948 valt een aantekening op van een ambtenaar die de vraag aan de orde stelt of

“... de Regering zonder bezwaar een instelling kan steunen waarvan het bestuur grotendeels uit leden bestaat die tegen haar een scherpe, blijkbaar door flink wat middelen gesteunde actie inzake het Indië-beleid voeren”.

U ziet: het netelige terrein waarop overheid en wetenschap elkaar ontmoeten. Gelukkig wuift de naast hogere ambtenaar de bedenkingen resoluut weg: het ging om “zuivere wetenschap” en beide partijen in het conflict meenden het goed met Nederland en Indonesië....

De minister van OK&W ging niet over één nacht ijs en vroeg advies aan zijn collega van overzeese gebiedsdelen. Van die zijde werd zeer gunstig geadviseerd. Over de publicaties werd met name gezegd dat deze “blijk geven van de oude gedegen Nederlandse studiezijn”.

De minister besloot in 1948 voor éénmaal tot een subsidie van f 7.000,—. Zoals wel meer voorkomt bij subsidiezaken bleek dit “eenmalig” subsidie slechts een bescheiden voorloper te zijn.

Twee jaar later bij een nieuwe subsidieaanvraag kwam opnieuw de beleidsproblematiek aan de orde. Van de zijde van het ministerie van Uniezaken en Overzeese rijkssdelen kwam het volgende geluid: Hoewel het *wetenschappelijk* belang niet werd ontkend, werden *bedenkingen* geuit ten aanzien van de publicatie van Jan Pieterz. Coen, van het zgn. Corpus Diplomaticum en van de adatrechtbundels. Het bezwaar tegen de eerste twee uitgaven lag in het “oud-koloniale” karakter en inzake het derde werd naar voren gebracht dat

“de unificatie van het recht in het licht van de nagestreefde eenheidsstaat Indonesië alle aandacht tot zich trok en het adatrecht daarbij als lastig en ouderwets wordt gevoeld”.

Met name Coen werd niet subsidiabel geacht, waardoor het subsidie van f 15.000,— zoals gevraagd, zou kunnen worden teruggebracht tot f 12.000,—. Naar *mijn* smaak — maar het is gemakkelijk oordelen na ruim 25 jaar — geen fraai voorbeeld van streven naar beleidsrelevant onderzoek!

Vanaf 1955 werd voortaan jaarlijks een vaste post opgenomen in de O&W begroting voor het Instituut. Voor 1958 werd het bedrag verhoogd tot f 35.000,— nadat in een ambtelijke nota de wat macabere maar wel nuchtere opmerking was gemaakt:

“Er is alle reden om achter de door het Instituut voorgenomen publikaties vaart te zetten. Immers de oude Oriëntalist die Nederland nog heeft dreigen uit te sterven...”

Voor 1976 is het subsidiebedrag de f 2 miljoen ruim overschreden, waarmee het subsidiepercentage in de totale inkomsten steeg van 44 % in 1958 tot ca. 94 % thans.

Achter deze bedragen gaat een ontwikkeling schuil van een *viertal* krachten werkzaam bij het Instituut in de beginjaren '50 naar een *33-tal* medewerkers thans. Zonder aan de inbreng van de leden uwer vereniging, Mijnheer de Voorzitter, te kort te doen meen ik dat het overheids-subsidie aanzienlijk heeft bijgedragen tot de groei van de activiteiten van Uw Instituut.

In het begin van mijn toespraak heb ik gewezen op de opvallende continuïteit in doelstelling, naam en werkwijze. Deze typering zou bepaald eenzijdig zijn als daar de kenschets van *dynamiek* aan zou *ontbreken*. Immers het merkwaardige deed zich voor, dat Uw Instituut in de jaren '40 van oorlog en dekolonisatie in een moeilijke positie geraakte, maar daarna weer een treffende ervaring liet zien. De drie-voudige omgrenzing (Taal-, Land- en Volkenkunde), welke toch al nooit al te orthodox werd gehanteerd omdat geschiedenis o.a. altijd al een belangrijk onderdeel uitmaakte van zijn werkzaamheden, kreeg *nieuwe* impulsen door de moderne sociale wetenschappen, door documentatie-activiteiten op het gebied van het moderne Indonesië.

De belangstelling voor Indonesië werd verbreed tot Zuidoost Azië en het Zuidzeegebied, die voor West-Indië tot het Caraïbisch gebied en omgeving. Het Instituut haakte in op de mogelijkheden welke het cultureel verdrag met Indonesië bood. Wellicht het meest opmerkelijke is de sterk gegroeide *internationale* belangstelling voor het Instituut. In met name Amerika, Australië en Indonesië zelf ontdekte men, dat voor wetenschappelijke informatie over het oude en nieuwe Indonesië het Leidse Instituut een ware schatkamer was.

Ik maakte *terloops* reeds enige opmerkingen over het moeilijke grensgebied van wetenschap en beleid. Het lijkt me gewenst dat ter aanvulling ook in het *algemeen* daar een kanttekening bij te maken. De nota Wetenschapsbeleid van minister Trip van december '74 — Mijnheer de Voorzitter, U bent de laatste aan wie dat verteld behoeft te worden — legt zeer veel nadruk op de afstemming van het door de overheid te voeren wetenschapsbeleid op de prioriteiten die vanuit de samenleving worden gesteld en op oriëntatie op maatschappelijke noden en behoeften.

Voor een instituut als het Uwe zal interessant zijn te vermelden, dat zeer binnenkort een nota van minister Pronk zal verschijnen over bilaterale ontwikkelingssamenwerking. De leidraad van deze laatste nota is dat ontwikkelingshulp ten goede zal moeten komen aan de *armste* landen en groepen. Ook het hoofdstuk gewijd aan het wetenschappelijk onderzoek in deze nota gaat zeer duidelijk van *dit* thema uit, geheel overeenkomstig de nota van minister Trip.

Deze opstelling, die ook ik vanzelfsprekend van harte ondersteun, neemt *niet* weg, dat naast het onderzoek, gericht op *acute* noden van de samenleving en afgestemd op *actueel* beleid, een plaats zal moeten worden gereserveerd voor wetenschappelijk onderzoek, dat wellicht *minder* aan de weg timmert en "slechts" (tussen aanhalingstekens) een bijdrage levert aan *algemene* inzichtvermeerdering en kennisverbreiding.

Ten bewijze dat de regering ook hiervoor aandacht heeft wijs ik U op het zeer binnenkort verschijnend wetenschapsbudget '77, waarvan een speciaal hoofdstuk geheel gewijd zal zijn aan een beschrijving van het geestes-wetenschappelijk onderzoek. Hierin wordt als *onmisbare* bijdrage tot het geestelijke en cultureel leefklimaat van onze samenleving genoemd: bezinning op en bestudering van de geschiedenis en de talen en culturen van de mensheid.

In het genoemde hoofdstuk van dit wetenschapsbudget wordt, zoals ook in andere recente nota's op het gebied van wetenschaps- en onderzoekbeleid, overigens wel gewezen op de noodzaak van *organisatie* en *coördinatie*. De explosieve groei van het overheidssubsidie voor *Uw* instituut in de naoorlogse jaren is namelijk een *algemeen* verschijnsel. Een streven naar grotere inzichtelijkheid en het stellen van prioriteiten in het land lijkt alleen om financiële redenen al onvermijdelijk.

Mijn grote waardering voor de historisch gegroeide coördinatie van onderzoek en serviceverlening in en rond Uw instituut sluit niet uit maar impliceert slechts, dat ik Uw medewerking inroep met de overheid mede te denken en te werken in het streven naar landelijke structuren van coördinatie op de gebieden die door Uw instituut worden bestreken. Ook Uw instituut kan zich een "splendid isolation" niet veroorloven. Uw nauwe samenwerking met de Universiteit van Leiden bewijst dat U zich van de noodzaak van grotere verbanden bewust bent.

Vanuit dit perspectief wens ik U, Mijnheer de Voorzitter, het bestuur en de leden uwer vereniging alsmede alle instituutsmedewerkers, van harte geluk met dit 125-jarig jubileum van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde.

Ik dank U voor Uw aandacht.